

УДК 159.9.072

АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

Моїсєєнко К.О.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті обґрунтована актуальність і перспективи вивчення соціалізації особистості і розвитку особистісно-професійного потенціалу. Розглянуто існуючі засоби та запропоновано концепцію оцінки розвитку особистісно-професійного потенціалу. У статті зазначається, що одним із завдань соціалізації і розвитку потенціалу особистості є забезпечення становлення професіоналізму: воно починається до ВНЗ та завершується після закінчення навчання. Наведені отримані дослідником дані про особистісно-професійну спрямованість та кар'єрну орієнтацію особистості. Дослідження базується на вибірці, у якій взяли участь учні 11 класу, студенти та випускники ВНЗ. Показано взаємозв'язок особистісно-професійного потенціалу з соціалізацією і реалізацією індивіда в різних галузях життя.

Ключові слова: соціалізація, особистісно-професійний потенціал, розвиток, особистість, орієнтація особистості.

Постановка проблеми. Важливими умовами повноцінного розвитку людини є її усвідомлене прагнення до максимально повного розкриття та реалізації власних потенційних можливостей, здатність самостійно визначати свій життєвий шлях і досягати поставлених цілей. Особливо чутливою до суспільних змін і відкритою до змін є молодь. Період юності пов'язаний з отриманням професійних знань, формуванням професійних умінь і навичок. Також він характеризується розвитком особистісної зрілості, усвідомленням себе як суб'єкта життєдіяльності, спробою реалізувати себе в різних сферах. Процес особистісного і професійного самовизначення є не простим, оскільки, з одного боку, існування

у соціальному середовищі пред'являє вимоги до соціалізації особистості у суспільстві, а з іншого – самореалізація тісно пов'язана з унікальністю і неповторністю людини [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вищої професійної освіти показав різноманіття методологічних і методичних підходів до можливої реалізації особистісно-професійного потенціалу у відповідність з освітньою парадигмою, орієнтованою на особистість і створення умов для розвитку її суб'єктності: гуманістична парадигма особистісно-орієнтованої освіти (К. Ясперс, 1991; В. С. Якиманська, 1996, 1999; О. Ю. Пряжнікова, Н. С. Пряжников, 1996, 1998; А. П. Валицкая, 1997; Ст. Н. Фурс, 1997;

Р. М. Бреслава, Ю. В. Варданян, 1998; Носков, 1998; Н. С. Макоєва, Д. В. Тирсіков, Н. М. Швалаєва, 1998; Р. М. Борликов, 2002 та ін); індивідуально-орієнтована парадигма (Л. С. Виготський, 1978; Б. С. Братусь, 1990; Л. А. Петровська, 1990; А. Р. Асмолов, 1992, 1993, 1997; І. Н. Семенов, 1994, 1998; К. Роджерс, 1997; А. Маслоу, 1994, 1999; В. П. Зінченко, 1996, 2003); соціально-орієнтована і професійно-розвиваюча парадигма навчання (вища професійна освіта з позиції теорії управління) (Е. А. Яблокова, Н. В. Боровикова, 1998); вищу професійну освіту як «готовність фахівця включитися в певну діяльність» або як атрибут підготовки діяльній та розвиваючій спрямованості (Н. Д. Никандров, 2001, 2003); компетентнісний підхід (В. А. Зимова, 2003, 2006; А. В. Хуторський, 2003; А. Р. Бермус, 2005).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, у існуючих підходах, на думку багатьох дослідників, що займаються проблемами вищої професійної освіти, сьогоднішні тенденції його реалізації «затушовують» бачення особистісного розвитку як принципово багатоетапного процесу (А. Р. Асмолов, 1997; В. Е. Клочко, 1999, 2005; В. І. Слободчиков, 2000; В. П. Зінченко, 2002, 2003; В. А. Фокін, 2005), багато в чому зберігається інформаційний підхід до підготовки фахівців-професіоналів, де важливим завданням професіоналізації особистості або зовсім не ставляється, або вирішуються у вкрай недостатньому обсязі (Ст. А. Міхєєв, Л. В. Тарабакіна, 1998), підходи і стратегії вищої професійної освіти мало співвідносяться не тільки з вже наявними науковими розробками, але, в першу чергу, і з змінами, що відбуваються у соціально-психологічного статусу освіти, перспективами європейської інтеграції, а також внутрішніми проблемами, обмеженнями і ризиками розвитку української дійсності (Р. В. Залевський, 1996; В. Е. Шукшинов, В. Ф. Взятъшев, К. І. Романькова, 1996; А. А. Забирко, 1998; А. М. Корбут, 1998; А. А. Полонников, 1998; П. М. Новіков, В. М. Зуєв, 2000; Ю. П. Похолков, М. А. Соловійов, 2004; F. Kjerdsdam, S. Enemark, 1994; P. Eyerer, V. Hefer, St. Krause, 2000), зберігаються тенденції до вузкопрофесійного знання і орієнтація на вирішення стандартних завдань шаблонними методами, які виявляються незатребуваними у сучасній культурі (М. Теда, 1989; Н. А. Льюрья, 1996; Ст. Н. Турченко, О. В. Ремез, 2002, 2006; Е. В. Водоп'янова, 2004). В якості основного протиріччя можна виділити той факт, що сучасна вища освіта, де соціокультурний та психологічний зміст професійної діяльності часто виявляється закритим для майбутнього фахівця, недостатньо відповідає зростаючим вимогам життя і інноваційним стратегіям.

Гармонійне існування особистісно-професійних потенцій, тобто тенденцій реалізації, так чи інакше залежить від формування і розвитку якостей, що забезпечують розкриття і розвиток здібностей, тобто залежить від психологічних складових і різних типів особистісно-професійного потенціалу.

Таким чином, виділяється той факт, що сучасна вища освіта, де соціокультурний та психологічний зміст професійної діяльності часто виявляється закритим для майбутнього фахів-

ця, недостатньо відповідає зростаючим вимогам життя і інноваційним стратегіям [13].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розглянути розвиток особистісно-професійного потенціалу використовуючи наступну систему моделей і відповідних методів оцінки: 1) уявлення про людину як про відкритою самоорганізується систему; 2) системний підхід до вивчення особистісно-професійного потенціалу; 3) динамічний підхід; 4) принцип активності особистості.

Великий акцент ми робимо на тому, що всі ці принципи глибоко взаємопов'язані між собою і часом випливають як наслідок одна з іншої. Професійне самовизначення – це процес і компонент професійної самосвідомості, який впливає на самостійність професійного вибору суб'єкта, на формування внутрішніх структур особистості та їх оптимальне використання у діяльності, вироблення внутрішніх критеріїв оцінки себе як професіонала, знаходження особистісних смислів у трудовій діяльності, і є початковим етапом формування особистісно-професійного потенціалу. Ми виходимо з того, що формування особистісно-професійного потенціалу починається з підліткового віку і знаходить відображення в процесі навчання. Тому для нашого дослідження ми взяли школярів, які перебувають на етапі закінчення школи (11 класу) і планують вступати у вищий навчальний заклад.

Виклад основного матеріалу. Хочеться відзначити, що проблема професійного самовизначення, а отже і розвитку та становлення особистісно-професійного потенціалу, залишається актуальною для людини протягом усієї професійної кар'єри [18]. І дуже часто, люди закінчивши ВУЗ йдуть працювати або не за фахом, або надходять на 2 освіта. Саме в зв'язку з цим, для нашого дослідження ми взяли людей, які закінчили ВУЗ більше 5 років тому. Таким чином, у нашому дослідженні взяли участь три групи досліджуваних: 1) школярі (учні 11 класу); 2) студенти (як основна група випробовуваних); 3) випускники Вузу.

Одним з найважливіших аспектів професійного розвитку особистості, а також її самореалізації є свідоме планування кар'єри. Найважливішою детермінантою професійного шляху людини є її уявлення про свою особистість – так звана професійна «Я-концепція», яку кожна людина втілює в серію кар'єрних рішень. Професійні переваги і тип кар'єри – це спроба відповісти на питання «хто я?». Для будь-якої людини характерними є певна особистісна концепція, таланти, побудження, мотиви і цінності, якими він не зможе поступитися, здійснюючи вибір кар'єри. Минулий життєвий досвід формує певну систему ціннісних орієнтацій, соціальних установок по відношенню до кар'єри і роботи взагалі, тому у професійному плані суб'єкт діяльності розглядається і описується через систему його диспозицій, ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів і тому подібних соціально обумовлених спонукань до діяльності. В американській соціальній психології цьому поняттю відповідає таке поняття, як «кар'єрні орієнтації».

У нашому дослідженні взяло участь 150 осіб. Найбільше для нас представляє інтерес 2 група випробовуваних – студенти, так як в нашо-

му дослідженні ми хотіли б виявити принципи розвитку особистісно-професійного потенціалу. І на наш погляд, саме вищий навчальний заклад є тим місцем, де особистість розвивається і вдосконалює.

Для того, щоб оцінити спрямованість особистості та її кар'єрну орієнтацію, ми використовували методика Е. Шейна «Якоря кар'єри». Дана методика має 9 показників. Випробовуваним пропонувалося відповісти на питання, оцінивши відповідь за шкалою від 1 до 10. Таким чином, мінімальне значення за шкалою може дорівнювати 1, а максимальне – 10.

Розглянемо, отримані нами дані на малюнку 1. Оцінюючи результати, отримані нами, ми бачимо, що немає надто високих або дуже низьких показників за який-небудь із шкал. Однак, ми можемо спостерігати цікаву картину. Найвищі і в той же час найнижчі показники у нас за шкалою «Орієнтація на стабільність».

Найвищі показники у нас на підшкалі «Орієнтація на стабільність місця роботи» (7,7) і найнижчі показники по підшкалі «Орієнтація на стабільність місця проживання» (4,6).

На підставі цього, ми можемо говорити про те, що сьогоденне покоління більше хвилює той факт, щоб була стабільна робота, яку не потрібно міняти. При цьому люди готові переїжджати в інші місця. Цей показник особливо цікавий для нас в контексті кафедральної теми, досліджуваної на факультеті загальної і соціальної психології в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова: «Контекстність вищої освіти як чинник гуманітарної і міжнародної безпеки мультикультурного регіону». Багато студентів приїжджають навчатися з області, інших міст і навіть країн. Частина з них знаходиться в роздумах про те, чи повертатися в ту місцевість, звідки вони приїхали. Особливо ця проблема актуальна для студентів, прибулих їх невеликих міст або сіл. Так як дуже часто вони бояться того, що не зможу знайти роботу за фахом з гідною заробітною платою. Що знову ж таки повертає нас до високих показників за шкалою «Стабільність місця роботи».

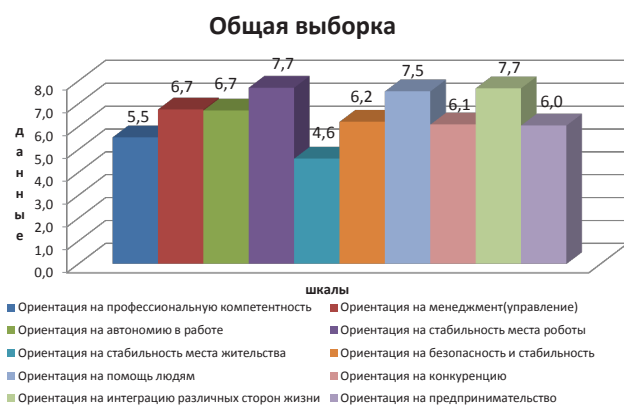

Рис. 1. Особистісно-професійні орієнтації по шкалі Е. Шейна

Джерело: розроблено автором

Критерій стабільності місця проживання в отриманих нами даних один з найнижчих, що говорить про якусь лабільність молодих професіоналів. На наш погляд, в умовах сучасних

технологій місце проживання перестало бути найважливішим фактором визначаючим роботу. Сьогоднішні реалії дають можливості розвиватися професіоналу, використовуючи інтернет, гаджети та інші технічні можливості, при цьому перебуваючи в будь-якій точці земної кулі. Таким чином особистість перестає прив'язуватися до певного місця проживання.

Також, ми можемо спостерігати, що орієнтація на інтеграцію різних стилів життя є однією з найважливіших у нашій вибірці (7,7). Це свідчить про те, що сучасна молодь, розвиваючи себе в контексті професіонала, не готова ґрунтуватися лише на професії. Але для успішної соціалізації для них важливі й інші сторони життя. Кар'єра сучасного випускника все більше пов'язує успішність діяльності з цілісністю людського потенціалу, при цьому професійний потенціал пов'язаний з реалізацією людини в різних сферах, не тільки у професійній діяльності, але й у дозвілєвій, сімейній, культурній та інших.

Також високий показник, який ми отримали, це орієнтація на допомогу людям (7,5). Е. Шейн вважає, що головними цінностями при цій орієнтації є «робота з людьми», «служіння людству», «допомога людям», «бажання зробити світ краще» і т. д. Це наводить нас на думку, що професіоналізм розуміється школярами, студентами та випускниками не тільки як джерело фінансової незалежності, але і як якесь професійне служіння суспільству і клієнтам. Як зазначає Шейн, люди з подібною кар'єрною орієнтацією не будуть працювати в організації, яка ворожа його цілям і цінностям, і відмовитися від просування або переведення на іншу роботу, якщо це не дозволить йому реалізувати головні цінності життя.

Особливий інтерес, на наш погляд, викликає той факт, що орієнтація на професійну компетентність має середні (5,5), а не високі показники, і розподілилася на 8 місце серед нашої вибірки, тобто на передостаннє. Таким чином, на жаль, це говорить про те, що сучасна молодь не бачить важливості в тому, щоб стати професіоналом у своїй галузі. Цікавий той факт, що найбільш високі показники за даною шкалою ми можемо спостерігати, серед групи школярів (5,9). А найнижчі серед групи студентів (5,4). На наш погляд, цей факт вимагає особливої уваги. І потребує перегляду освітнього процесу. Значною мірою це може бути пов'язано з предметною диференціацією змісту навчального процесу в школі та ВНЗ. Коли контекстний акцент робиться на предметних знаннях та вміннях, а не на професійній компетенції у певній галузі.

Висновки і пропозиції. Таким чином, підводячи підсумки, ми приходимо до висновку, що контекст сучасного суспільства говорить про те, що особистісно-професійний потенціал пов'язаний з соціалізацією і реалізацією особистості в різних сферах, не тільки в професійній діяльності, але і в інших значущих для нього сферах життя. Крім того, особливої уваги заслуговує той факт, що професіоналізм розуміється школярами, студентами та випускниками не тільки як джерело фінансової незалежності, але і як якесь професійне служіння суспільству і клієнтам, і умова самореалізації. Таким чином, одним з головних викликів змісту освіти може стати не стільки пе-

редача знань у певній галузі, скільки формування на основі цих знань особистісно-професійного потенціалу. Виклик полягає в тому, щоб підготу-

вати фахівця, який зуміє побудувати особистісну систему знань, що дозволяє підтримати йому свою унікальність і неповторність.

Список літератури:

1. Ананьев Б. Г. Психологическая структура человека как субъекта / Борис Герасимович Ананьев. – 2. изд. – СПб.: Питер, 1997.
2. Берн Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Берн Р. – М.: Прогресс, 1996.
3. Битянова Н. Р. Проблема саморазвития личности в психологии: Аналитический обзор / Битянова Н. Р. – М.: Флинта, 1998.
4. Власова О. І. Фактори розвитку потенціалу соціальної обдарованості в юнацькому віці / О. І Власова // Вісник КНУ. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К., 2004, випуск 22–23.
5. Водопьянова Н. Е. Активная жизненная позиция личности и профессиональная адаптация в условиях социально-экономического кризиса / Н. Е. Водопьянова // Психологические проблемы самореализации личности / под ред. А. А. Реана, Л. А. Коростылевой. Вып. 2. – СПб.: СПбГУ, 1998.
6. Галажинский Э. В. Системная детерминация самореализации личности: Автореф... д-ра психол. наук. – Томск, 2002.
7. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодёжи / Е. И. Головаха. – К., 1988.
8. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. (Издательство Московского психолого-социального института).
9. Зинченко В. П. Человек развивающийся / В. П. Зинченко, Е. Б. Моргунов – М.: Тривола, 1994.
10. Климов Е. А. Психология профессионала / Евгений Александрович Климов. – М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996.
11. Леднова И. В. Перспектива развития образовательного процесса вуза в условиях информационного общества / И. В. Леднова, Л. В. Левченко // Экономические науки – Самара: 2006. – № 4 (17) (рецензируемое издание).
12. Леонтьев Д. А. Самореализация и сущностные силы человека / Д. А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии. – М., 1997.
13. Марков В. Н. Личностно-профессиональный потенциал кадров управления: психолого-акмеологическая оценка и оптимизация: дис. ... доктора. психол. наук: 19.00.13 / В. Н. Марков. – К., 2000.
14. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова – М., 1998.
15. Маслоу А. Мотивация и личность / Абраам Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999.
16. Моросанова В. И. Индивидуальный стиль произвольной активности человека: автореф. дис. на получения науч. степени доктора. психол. наук: спец. 19.00.05. «Социальная психология» / В. И. Моросанова – М., 1991.
17. Москаленко О. В. Личностно-профессиональное развитие современного человека / О. В. Москаленко // Мир психологии. 2004. – № 3.
18. Павлова А. М. Психологические особенности профессионально-личностного потенциала субъекта трудовой деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 / А. М. Павлова. – СПб., 2002.
19. Подшивалкина В. И. Жизненный путь и профессиональная карьера специалиста / Валентина Ивановна Подшивалкина. – Кишинев: Центральная типография, 1997.
20. Подшивалкина В. І. Методологічні проблеми професійного самовизначення та професійної диференціації психологічного товариства / Валентина Іванівна Подшивалкіна / Психологія і суспільство. – 2005, № 2.
21. Садова М. А. Психологічні складові потенціалу самореалізації особистості / М. А. Садова, Р. М. Свиначенко // Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості: тези доповідей учасників конференції молодих науковців, (Одеса, 26 квітня 2009 р.). – Одеса: Астропринт, 2009. – Вип. 11–12.

Моисеенко К.А.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

АНАЛИЗ ЦЕННОСТНЫХ АСПЕКТОВ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Аннотация

В статье обоснованы актуальность и перспективы изучения социализации личности и развития личностно-профессионального потенциала. Рассмотрены существующие подходы и предложена концепция оценки развития личностно-профессионального потенциала. В статье отмечается, что одной из задач социализации и развития потенциала личности является обеспечение становления профессионализма: оно начинается до ВУЗа и завершается после окончания обучения. Представлены полученные исследователем данные о личностно-профессиональной направленности и карьерной ориентации личности. Исследование базируется на выборке, в которой приняли участие ученики 11 класса, студенты и выпускники ВУЗа. Показана взаимосвязь личностно-профессионального потенциала с социализацией и реализацией индивидуума в различных сферах жизни.

Ключевые слова: социализация, личностно-профессиональный потенциал, развитие, личность, ориентация личности.

Moisieienko K.A.

Odessa I.I. Mechnikov National University

ANALYSIS OF THE VALUE ASPECTS OF DEVELOPMENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL POTENTIAL DURING TIME IN COLLEGE

Summary

The article substantiates the relevance and prospects of studying socialization and the development of personal and professional potential. The article considers existing approaches and suggests the concept of assessment of the development of personal and professional potential (such as what?). The article also notes that one of the tasks of socialization and development of the potential in the individual is to ensure the formation of professionalism; starting before school and ending after graduation. The researcher obtained information about personal and professional focus, and career orientation of the personality. (obtained information from where?) The study is based on a sample in which pupils of the 11th class of students and graduates took part. The interrelation of personal and professional potential with the socialization and implementation of an individual in various spheres of life (does what? Means what?).

Keywords: socialization, personal and professional potential, development, personality, orientation of the individual.